

Yhdessä ja yksin

Syksyn 2023 Kansallisten
dialogien yhteenvetoraportti

Elina Henttonen, Janne Kareinen & Kai Alhanen

**KANSALLISET
DIALOGIT**

Sisältö

Tiivistelmä	4
Kansalliset dialogit	6
1. Johdanto	8
2. Tiedot keskusteluista	10
3. Yhdessä	12
Perhe, ystävät ja naapurusto	13
Kasvatus- ja kouluyhteisöt	17
Työyhteisöt	19
Vapaa-ajan yhteisöt	22
Julkiset palvelut	24
Kansakunta	26
4. Yksin	29
Nuorten itsenäistyminen	29
Eläköityminen	31
Maahan muuttaminen	32
Vammaisten osallisuus	34
Yksinäiset	35
5. Johtopäätökset	38
Osallistujien keinoja hyvin kohtaamisiin ja yhteisöjen rakentamiseen	40

Tiivistelmä

Kansallisissa dialogeissa syyskaudella 2023 keskusteltiin aiheesta ”Yhdessä ja yksin”. Ympäri Suomea järjestetyissä 68 dialogissa rakennettiin 650 keskustelijan voimin aikalaiskuvaa yhteisöistä ja kohtaamisista nykyhetken Suomessa.

Yhteenvedossa kuvataan, miten ihmiset hahmottavat sosiaalisten sidosten merkitystä omassa elämässään, ja millaisia ovat suomalaisten yhteisöjen kipupisteet ja elämäntilanteet, joissa ihmiset ovat vaarassa pudota yhteisöjen ulkopuolelle. Dialogeissa syntynyt kokemustieto valottaa sitä, millainen merkitys ihmisille on lähiyhteisöillä kuten perheellä, ystävillä, työpaikalla, koululla ja harrastusyhteisöillä. Samalla rakentuu myös laajempi näkymä suomalaiseen yhteiskunnan erilaisiin sosiaalisiin kerrostumiin, joihin moni kokee kuuluvansa, mutta joiden ulkopuolelle osa tuntee jäävänsä.

Tärkeimmät johtopäätökset syksyn 2023 Kansallisista dialogeista ovat:

1. Elämme aikaa, jossa etenkin digitalisaatio, hybridityö, erilaiset kriisit ja julkisten palveluiden uudelleenorganisointi vaikuttavat tapoihimme kohdata toisiamme ja toimia yhteisöinä. Tämän rinnalla meillä on yhä enemmän poliittisia ja yhteiskunnallisia haasteita, jotka jakavat ihmisiä leireihin. Ihmiset kokevat, ettemme ole pitäneet yhteisöstämme riittävästi huolta, jonka seurauksena monet yhteisöt ovat vaarassa rapautua.
2. Dialogit tekevät näkyväksi erilaisia elämäntien vaihteita, joissa kuka tahansa voi kokea vaikeuksia kiinnittyä uusiin yhteisöihin. Samalla on havaittavissa suurta ihmisjoukkoa koskevaa pysyvää ja kasautuvaa yksinäisyyttä. Mitä enemmän yhteisöt rapautuvat, sitä voimakkaammin se iskee juuri haavoittuvimmissa elämäntilanteissa eläviin ihmisiin. Yhteisöjen rapautuminen myös heikentää sekä yksilöiden että yhteiskunnan kriisinkäytävyyttä.
3. Tarvitsemme kulttuurin ja ajattelun muutoksen, jossa yhteisöihin kiinnitetään huomiota, niihin panostetaan ja niitä johdetaan tietoisesti. Tällainen muutos edellyttää *yhteisötoimijuutta*, eli ymmärrystä, kyvykkyyttä ja halua yhteisöjen rakentamiseen ja johtamiseen. Myös julkisella vallalla ja palveluilla voi olla nykyistä vahvempi rooli yhteisöllisyyden tukijana ja mahdollistajana, sekä hedelmällisen maaperän muokkaajana kansalaisten omaehtoiselle yhteisötoimijuudelle.

Kansalliset dialogit

Kansallisilla dialogeilla on kaksi keskeistä tavoitetta:

1. Tarjota kansalaisille mahdollisuuksia kokoontua yhteen ja keskustella tärkeistä aiheista rakentavasti ja avoimesti.
2. Luoda osallistujien kokemusten kautta julkishallintoa ja muita toimijoita hyödyttävää ymmärrystä ja ajankohtaista tilannekuvaa erilaisista yhteiskunnallisista ilmiöistä, haasteista ja mahdollisuuksista.

Lisäksi Kansallisilla dialogeilla halutaan vahvistaa yhteiskunnallista luottamusta, osallisuutta ja eri toimijoiden kyvykkyyttä käsitellä asioita dialogin keinoin.

Kansallisen dialogin malli perustuu julkishallinnon ja kansalaisyhteiskunnan tasa-arvoiselle, avoimelle ja läpinäkyvälle yhteistyölle. Toimintaa ohjaa *operatiivinen ydinryhmä*, joka vastaa keskusteluserojen koordinoinnista, dialogien järjestäjille tarjotun materiaalin tuottamisesta, järjestäjien kutsumisesta ja perehdytyksestä, sekä dialogien yhteenvedon tuottamisesta ja julkaisemisesta. Keskustelunjärjestäjille tarjotaan perehdytys ja tukimateriaali keskustelun järjestämiseen ja ohjaamiseen.

Mikä tahansa toimija tai kuka tahansa kansalainen voi tulla mukaan järjestämään omia Kansallisia dialogeja. Keskusteluserojen tukipilarina toimivat 40 toimijaa, jotka ovat sitoutuneet järjestämään jokaisen keskusteluserjan yhteydessä dialogeja omalla toimialueellaan. Tämän lisäksi jokaisella kierroksella kutsutaan erikseen mukaan kunkin aiheen kannalta olennaisia keskustelunjärjestäjiä. Tavoitteena on se, että mahdollisimman monen eri ihmisryhmän ääni kuuluisi Kansallisissa dialogeissa ja että äänten pääsisivät erityisesti ne ihmisryhmät, joita ei muutoin yhteiskunnallisessa keskustelussa kuulla.

Dialogi keskustelun tapana tarkoittaa tasavertais- ta, osallistujien kokemuksiin perustuvaa keskustelua. Dialogi tähtää ymmärryksen lisäämiseen keskustelun aiheesta, toisista ja itsestä. Dialogilla on usein joustava rakenne, jossa virittytymisen ja avoimen keskustelun kautta edetään syventämään ja kiteyttämään ymmärrystä yhdessä. Dialogissa ei pyritä yksimielisyyteen eikä ratkaisuihin. Dialogisessa keskustelussa on tilaa erilaisille näkökulmille ja yllättävillekin oivalluksille.

Vuosittain järjestetään kaksi Kansallista dialogia. Aiheenvalinta tehdään neljän kriteerin ohjaamana:

1. Suomessa tarvitaan lisää monipuolista ymmärrystä aiheesta
2. Aihe koskettaa laajaa joukkoa kansalaisia koko valtakunnan tasolla
3. Aiheen käsittely ei sulje pois mitään tiettyä ihmisryhmää
4. Laajempi ymmärrys aiheesta hyödyttää myös julkishallintoa

Dialogeista tehdään kullakin kierroksella yhteenvetoraportti, joka perustuu keskustelujärjestäjien kirjauksiin dialogien sisällöistä. Yhteenvetoraportti muodostaa kokonaiskuvan käsiteltävästä aiheesta erilaisten ihmisten ja ihmisryhmien kokemuksiin pohjautuen ja luo kattavan yhteiskunnallisen tilannekuvan aiheesta.

Yhteenvetoraporttia hyödynnetään valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnossa ja päätöksenteossa. Aikaisempia dialogiyhteenvetoja on hyödynnetty esimerkiksi valtionhallinnossa politiikkatoimien valmistelussa, kuten avoimen hallinnon strategian laadinnassa. Yhdessä ja yksin -yhteenvetoa tullaan hyödyntämään muun muassa julkisen johtamisen kehittämisessä (2024–2025) ja julkisen johtamisen ryhmän valmistelutyössä.

Myös dialogien järjestäjien, osallistujien ja aiheesta kiinnostuneiden toivotaan hyödyntävän yhteenvetoraporttia omassa toiminnassaan.

1. Johdanto

Kansallisissa dialogeissa syyskaudella 2023 keskusteltiin aiheesta ”Yhdessä ja yksin”. Rovaniemeltä Helsinkiin järjestetyissä 68 dialogissa rakennettiin 650 keskustelijan voimin aikalaiskuvaa yhteisöistä ja kohtaamisista nykyhetken Suomessa.

Dialogien tuottaman yhdessä rakennetun kokemustiedon avulla voimme ymmärtää paremmin, miten ihmiset käsittävät sosiaalisten sidosten merkityksen omassa elämässään. Samalla hahmotuvat suomalaisten yhteisöjen kipupisteet ja elämäntilanteet, joissa ihmiset ovat vaarassa pudota yhteisöjen ulkopuolelle.

Raportissa piirtyvä kuva suomalaisten yhteisöjen nykytilasta rakentuu eri ikäluokista, ammattiryhmistä ja kulttuurisista taustoista tulevien ihmisten kokemuksista käsin. Dialogit valottavat sitä, millainen merkitys ihmisille on lähiyhteisöillä kuten perheellä, ystävillä, työpaikalla, koululla ja harrastusyhteisöillä. Samalla saadaan myös laajempi näkymä suomalaiseen yhteiskunnan erilaisiin sosiaalisiin kerrostumiin, joihin moni kokee kuuluvansa, mutta joiden ulkopuolelle osa tuntee haluamattaan jäävänsä.

Dialogeissa puhutaan monenlaisista kohtaamisista niin yksityisyyden piirissä kuin julkisissa tiloissa. Tässä hetkessä yhdessä olemisen muotoihin vaikuttavat – niin lähisuhteissa, kouluissa, työpaikoilla, julkisissa palveluissa kuin yhteiskunnassa laajemminkin – digitalisaatio, arjessa ja työelämässä lisääntynyt kiire ja kilpailu sekä yhteiskunnassa kasvanut vastakkainasettelu ja pelon ilmapiiri. Myös korona-ajan ajatellaan yhä vaikuttavan monissa yhteisöissä, eikä näitä vaikutuksia ole riittävästi käsitelty yhdessä.

Keskustelijoiden kuvaamien erilaisten kokemusten avulla pystymme kirkastamaan seikkoja, jotka rakentavat tai nakertavat yhteisöllisyyttä. Näin saamme myös käsityksen siitä, millaisin toimin Suomessa voidaan vahvistaa myönteisiä kohtaamisia, ihmisten välisiä sidoksia ja yhteisöjä.

Esitämme raportin lomassa niin dialogien aikana kuin niitä analysoidessa nousseita kysymyksiä erityisesti valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle. Näiden kysymysten tarkoituksena on tunnistaa kohtaamisiin ja yhteisöihin liittyviä vipukohtia, joihin vaikuttamalla julkishallinto voi omalta osaltaan vahvistaa Suomessa asuvien ihmisten sosiaalisia sidoksia ja siten myös heidän toimijuuttaan ja hyvinvointiaan. Toivomme raportin käynnistävän hallinnossa monipuolista keskustelua, joka johtaa myös käytännön toimenpiteisiin.

Myös keskustelujen järjestäjät ja osallistujat voivat peilata omaa dialogiaan ”Yhdessä ja yksin” -dialogisarjan muodostamaan kokonaisuuteen ja hyödyntää raportin sisältöä omassa toiminnassaan. Dialogiin osallistuneiden ihmisten kokemukset ja ajatukset osoittavat, että jokainen voi vaikuttaa kanssaihminen mahdollisuuksiin kiinnittyä yhteisöihin ja sitä kautta koko yhteiskuntaan.

2. Tiedot keskusteluista

68

Keskustelua

650

Keskustelijaa

Keskustelijoiden ikä:

koululaisista 80-vuotiaisiin

Keskusteluja pidettiin

4

kielellä

suomi, englanti, venäjä ja viro

Keskusteluja järjestettiin kattavasti ympäri Suomen sekä etäkeskusteluina verkossa.

Keskustelijat olivat muun muassa: koululaisia, lukiolaisia, opiskelijoita, maahan muuttaneita, eri alojen asiantuntijoita ja ammattilaisia, taiteilijoita, virkahenkilöitä, kuntien, hyvinvointialueiden ja järjestöjen työntekijöitä, vapaaehtoisia, freelancereita, yrittäjiä, vammaisia, työelämän ulkopuolella olevia, eläkeläisiä, vanhempia ja isovanhempia.

Keskusteluja järjestivät:

Kansalaisjärjestöt ja yhdistykset: Citizen Network Osk, Erityislusten omaiset ELO ry ja Neppari – Neppariyhteisöjen arki näkyväksi -hanke, Opintokeskus Sivilis, Opintokeskus Sivilis ja Maaseudun Sivistysliitto, Kehittämiskeskus Opinkirjo, Kohti tulevaa -hanke, Kynnys ry, Naistenkartano ry, Pesäpuu ry, Suomen Nuoriseurat ry.

Valtionhallinto, kunnat ja kaupungit: Espoon kaupunginkirjasto, Forssan kaupunki, Heinolan kirjasto, Jyväskylän kaupunki / terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tiimi, Kansallisten dialogien ydinryhmä, Kela, Lähitalo Kortteli Klubi / Jyväskylän kaupunki, Lähitalo Piippurannan Klubi / Jyväskylän kaupunki, Opetus- ja kulttuuriministeriö ja Taiteen edistämiskeskus, Oulun kaupunki konsernihallinto, Rovaniemen kaupungin osallisuuspalvelut, Rovaniemen kaupunki ja Arktiset maahanmuuttajat ry, Rovaniemen kaupunki ja Rovaniemen eläkeläiset, Rovaniemen kaupunki ja Rovaniemen Neuvokas kansalaistalo, Taiteen edistämiskeskus, Tuusulan kunta, valtiovarainministeriö Avoin hallinto, valtiovarainministeriö Avoin hallinto / Vanhusneuvostopäivä.

Säätiöt ja instituutit: D-asema Kallio-Kontula / Diakonissalaitos, D-asema Kannelmäki / Diakonissalaitos, D-asema Oulu / Diakonissalaitos, Erätauko-säätiö, Suomen Viron-instituutti.

Yritykset ja yksityiset ihmiset: Aretai Oy / DialogiAkatemiat, Intonaattorit Oy, Liisa Vilkki, Roboline Group Oy, Valtaamo Oy.

3. Yhdessä

"Tää on niin itsestään selvä aihe tää yhteisö ja aina ollut, paitsi viime aikoina se on haperoitunut. Ihminen on laumaeläin, se ei yksin pärjää."

"Hyvä yhteisö on sellainen, mihin voi mennä sellaisena kuin on. Yhteisö on jo silloin olemassa, vaikka ei edes osallistuisi mihinkään."

"Toimivassa yhteisössä jokainen ehkä näkee sen oman roolinsa. Yhteisö on jotain jaettua. Näet oman roolisi ja toimit siinä, vaikka et olisikaan yhteisön moottori."

Keskusteluista piirtyy esiin monenlaisia yhteisöjä, kuten perhe, ystävät, naapurit, koulu, työpaikka, harrastukset ja kansakunta. Monet yhteisöt näytettyivät keskustelijoille niin itsestään selvinä, että harva pohti tietoisesti sitä, millainen oma rooli on yhteisön rakentajana. Samaan aikaan kuitenkin tiedostetaan, että yhteisön ulkopuolelle jääminen tai yhteisöstä ulos sulkeminen on ihmiselle tuhoisaa. Dialogien valossa Suomessa on paljon työtä tehtävänä, jotta jokainen voisi löytää paikkansa yhteiskunnassa. Erityisesti korona-ajan koettiin jättäneen syvän jäljen sekä ihmisten välisiin suhteisiin, erilaisiin yhteisöihin ja kenties jopa koko kansakuntaan.

Kysymykset valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle ja päättäjille:

- Millaisia yhteisöjä toimintaympäristöömme liittyy?
- Millaista verkostotoimintaa mahdollistamme eri yhteisöjen kesken?
- Ajattelemmeko omaa työyhteisöämme yhteisönä?

Kysymys keskustelujärjestäjille, organisaatioille ja kansalaisille:

- Miten voin olla mukana rakentamassa omia yhteisöjäni?

Perhe, ystävät ja naapurusto

Monille keskustelijoille **perhe** oli itsestään selvästi tärkeä, ja niinpä siitä yhteisönä puhuttiin melko vähän. Selkeimmin perheen merkitys nousi esille heidän kauttaan, jolla syystä tai toisesta ei ole mahdollisuutta tai halua elää tiiviissä perheyhteisössä. Joidenkin perhe asuu kaukana ja toiset taas ovat elämäntilanteisiin liittyvistä tai muista syistä etääntyneet perheenjäsenistään:

"Ollaan ihan eri puolilla Suomea ja tekemässä ihan eri asioita ja eri kiinnostuksen kohteet ja erilainen arki".

Osa keskustelijoista kertoi perheeseen koetun etäisyyden johtaneen siihen, että heidän on täytynyt hankkia *'elämänsä ihmiset muualta työllä ja vaivalla'*. Esimerkiksi perheensä ainoana lapsena yksi keskustelijoista *'on aina tiennyt, että on hankittava ystäviä ja ystäväpiiri'*. Läheisiä ystäviä verrattiinkin perheeseen: yhdelle ystävä on kuin sisar, ja toinen kokee ystäviä tavatessaan tulleensa kuin sukulaisten luokse. Ystävyyssuhteita oli syntynyt pitkin elämää ja joillakin lapsuudessa syntyneet ystävyyssuhteet ovat kantaneet läpi elämän.

Dialogeihin osallistui myös varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen ammattilaisia. Heille kasvatustyössä kohdattujen perheiden arki ja etenkin vapaa-aika näyttäytyi tiukasti ohjelmoituna, kun vanhemmat kускаavat lapsia harrastuksesta toiseen. Dialogeissa tuotiin esiin myös havaintoja perheiden digitalisoituvasta arjesta. Näillä tekijöillä uumoiltiin olevan syviä vaikutuksia perheyhteisöihin. Perheissä ei enää välttämättä pysähdytä keskustelemaan rauhassa, puuhailemaan tai syömään yhdessä. Yhä useammin *'joku hemmetin sähköinen digilaite voi olla vanhempien ja lasten välissä ja vanhempien ja vanhempien välissä'*. Vanhemmuustaidoissakin on vajetta, ja siksi

"Vanhemmille pitäisi opettaa tavallisen arjen sujumista hyvin varhaisessa vaiheessa. Onko vanhemmilla liikaa haasteita oman elämän hallinnassa? Ei voi olla niin, että yhteiskunta huolehtii kaikesta peruskasvatustyöstä. Onko nyt sellainen sukupolvi vanhempia, joilla ei ole mallia tavallisesta arjesta? Puuttuuko malli siitä, kuinka ollaan vanhempia?"

Samaan aikaan teknologia voi myös tuoda ihmisiä uudella tavalla yhteen. Digitaaliset viestintäkanavat ja verkkosovellukset tarjoavat uudenlaisia mahdollisuuksia pitää yhteyttä maantieteellisesti kaukana asuviin perheenjäseniin, sukulaisiin ja ystäviin. Moni keskustelija iloitsi siitä, että toisilla paikkakunnilla tai toisissa maissa asuviin läheisiin on helppo pitää yhteyttä videopuheluilla, ja esimerkiksi isovanhemmilla on näin mahdollisuus säännöllisesti tavata kauempana asuvia lastenlapsiaan.

Yksi keskustelijoista kertoo uuden maailman avautuneen, kun hän hiljattain liittyi sosiaaliseen mediaan, jossa voi sekä löytää ystäviä että jakaa vertaisille anonymisti asioita, joista ei uskaltaisi omalla nimellä puhua. Vertaiskohtaamiset kannattelivat laajemminkin osallistujia arjessa, sillä vertaiset ymmärtävät kuhunkin elämäntilanteeseen liittyviä haasteita, iloja ja suruja.

"Sä voit etsiä tai saada semmoista porukkaa, jossa sua ymmärretään ja tuetaan ja saat kavereita ja muita (...) sitten se diversiteetti on paljon isompi kuin se, että mihin sä oot nyt sattunut syntymään tai mikä sattuu olemaan se sun elinpiiri."

Erityisesti nuoret kokevat **kaveruuden** kytkeytyvän vahvasti sosiaalisen mediaan ja esimerkiksi nettipelaaminen 'on parhaimmillaan tosi sosiaalista'. Monia – sekä nuoria että aikuisia – kuitenkin häiritsee, että digitaalisuus valuu myös kasvokkaiisiin kohtaamisiin ja läsnäoloon läheisten kanssa.

"Mua kyllä vähän huolettaa ja ärsyttää sekin, että ihmisillä on nykyisin usein kännykät kasvokkaisissa tapaamisissa esillä, ja niitä pitää plarata vähän väliä. Tuntuu, että monet ei osaa enää keskittyä toisiin ihmisiin ja siihen, mitä ne sanoo. Kun mä tapaan toisia, niin mä laitan kännykän johonkin syrjään ja välillä myös äänettömälle."

"Mä oon kyllä tottunu siihen, että mä vilkuilen aina välillä kännykkää. Mun mielestä mä osaan kyllä myös keskittyä siihen, mitä muut sanoo. Mulle tulee paljon viestejä, ja on kiva vastata niihin nopeesti. Kun tekee duunia, niin silloin pitää keskittyä siihen. Mä en oikein koe, että kännykän vilkuilu ois heikentänyt mun keskittymiskykyä. Ois tietysti ihan mielenkiintoista joskus kokeilla olla ilman kännykkää esimerkiksi kavereiden kanssa tavatessa."

"Mulla ei edes ole älykännykkää, enkä aio selaista hankkia, jos ei ole ihan pakko. Mun mielestä pitää osata keskustella ihmisten kanssa ilman, että vilkuilee kännykkää koko ajan. Kyllähän semmoinen näprääminen heikentää tapaamisten laatua merkittävästi."

Etenkin nuoret keskustelijat kokevat, että heidän pitäisi olla koko ajan saatavilla ja vastailemassa kaveripiirin someviesteihin. Koko maailma on puhelimesta ja kaikki kaveritkin ovat siellä. Vaikka sosiaalinen kanssakäyminen on tärkeää, niin nuoret haluaisivat välillä myös irrottautua puhelimesta ja keskittyä muihin asioihin.

"Just se aika, kun pitäisi levätä, siihen tulee helposti känny mukaan. Häiritsee lepäämistä, informaatiota tulee koko ajan lisää ja lisää. Voisi olla ulkona ja nauttia luonnosta rentoutua siellä, olisi parempi."

Verkossa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa syntyy helposti myös väärinkäsityksiä: 'Laitat viestit ja toinen vastaa, mut et aina tiedä, onko se positiivinen tai negatiivinen vastaus'. Välillä viestejä eksyy väärin ryhmiin ja joskus pudotaan kokonaan viestiringin ulkopuolelle. Osallistujat ajattelevat, että puhelimen taakse piiloutuminen voi olla myös pakokeino: 'kun tullaan hämmentävään tilanteeseen, niin otetaan puhelin käteen, ja se on myös turva'. Eräs osallistuja on huolissaan jopa siitä, löytyykö nuorille enää paikkoja, joissa luoda uusia ihmissuhteita virtuaalimaailman ulkopuolella.

Verkossa tapahtuvassa vuorovaikutuksessa syntyy helposti myös väärinkäsityksiä: 'Laitat viestit ja toinen vastaa, mut et aina tiedä, onko se positiivinen tai negatiivinen vastaus'. Välillä viestejä eksyy väärin ryhmiin ja joskus pudotaan kokonaan viestiringin ulkopuolelle. Osallistujat ajattelevat, että puhelimen taakse piiloutuminen voi olla myös pakokeino: 'kun tullaan hämmentävään tilanteeseen, niin otetaan puhelin käteen, ja se on myös turva'. Eräs osallistuja on huolissaan jopa siitä, löytyykö nuorille enää paikkoja, joissa luoda uusia ihmissuhteita virtuaalimaailman ulkopuolella.

"Virtuaalimaailma tuo mukanaan sen aspektin, että ollaan koko ajan yhteydessä. Helsinkiläisnuoret ovat kuitenkin kertoneet mulle, etteivät tiedä minne mennä, jos haluaa tavata ihmisiä ja tutustua heihin."

Keskustelijat pohtivat myös **päivittäisiä elinympäristöjään**: taloyhtiöitä, naapurustoja, kyllä ja asuinalueita. Taloyhtiöissä ja rappukäytävissä voi olla hyvin erilaisia kulttuureita: toisaalla ei edes tervehditä, toisaalla tupsahdellaan oville kakkurasioiden ja avuntarjousten kanssa.

"Olen asunut 26 vuotta samassa talossa ja rapussa. Meillä ei tervehditä toisia. Sanoin sitkeästi toiselle hei rapussa, jatkoin sitkeästi ja kerran hän sanoi, että no hei. En tiedä asuuko hän enää talossa. Liian tuttavallista."

"Kerrostalossa asuu 75 ihmistä. Siellä on yhtä paljon vanhuksia kuin lapsia. Yhteisöllisyyttä kantavat täällä lesket. Kerta kaikkiaan he pyörittävät kaikenlaista."

Osassa keskusteluja koettiin, että isoissa kaupungeissa ja maaseudun kyläyhteisöissä ihmiset kohtaavat toisiaan eri tavalla. Maakunnissa jutustelu tuttujen ja puolittutujen kanssa koettiin helpommaksi. Tilanne on kuitenkin muuttumassa. Monet maaseudun kyläyhteisöt ovat kuihtuneet elinkeino- ja asutusrakenteen muuttuessa ja palveluiden siirtyessä muualle.

Olipa ympäristö mikä hyvänsä, niin yhteisöllisyys ei synny itsestään, vaan se vaatii työtä ja tietoisia ponnisteluja (yhteenvedon lopussa sivuilta 40 löytyy lisää keinoja hyviin kohtaamisiin ja yhteisöjen rakentamiseen):

"Miten voitaisiin vahvistaa yhteisöosaamista yksilöissä, että yksilö osaa ja uskaltaa mennä mukaan yhteisöön, että syntyisi sellaista luottamusta toisiin ihmisiin ja sitten myös itseemme?"

"Kun vaan luodaan niitä paikkoja, mihin ihmiset tulevat lasten ja koirien kanssa, niin sen jälkeen on helpompi moikata kadulla, se on sellaista voimaantumista ja merkityksellistä."

Lukuisissa keskusteluissa harmitellaan ihmisten välisen spontaanin vuorovaikutuksen vähenemistä. Ilman spontaania vuorovaikutusta lähellään olevia ihmisiä on vaikea oppia tuntemaan. Tällöin on myös vaikea antaa omaa panostaan lähiyhteisöjen rakentamiseen.

"Olen pohtinut tätä koko kylä kasvattaa -ajatus. Olen itse nyt ruuhkavuosien keskellä, ja toivoisin tätä tosi paljon. Koen paljon yksinäisyyttä. Ottaisin mielelläni naapureiden lapsia meille syömään, mutta en tunne heitä vielä niin hyvin, että viitsisin kysyä."

Vuorovaikutuksen kaventumisen ajatellaan paljolti johtuvan jatkuvasta kiireestä, mutta osittain myös kilpailun merkityksen korostumisesta yhteiskunnassa. Kiireessä ei ole aikaa jäädä juttelemaan vapaamuotoisesti, lähteä tuosta vaan yhdessä tekemään jotain tai ylipäättään pysähtyä kuuntelemaan toista ihmistä. Kilpailua korostava yhteiskunnallinen eetos puolestaan johtaa ajattelemaan, *’että kaikkien täytyy vaan ihan oikeasti yksistään tässä näin pärjätä’*. Kiireen ja kilpailun hallitsemassa elämässä ihmisten aika ja huomio riittää korkeintaan vain (ydin)perheeseen, ja tämä tapahtuu laajemman yhteisön kustannuksella.

”Kyllä mä toivoisin, että olisi enemmän semmoista kyläyhteisömeininkiä tai just sellaista, että voi vaan tulla koputtamaan naapurin ovelle. Meillä oli ainakin, kun mä olin lapsi, niin naapurit saattoi jonain vanhempien nimipäivänä tulla tuomaan jonkun puskan ja istun hetkeksi kahville.”

Keskusteluihin toki osallistui myös ihmisiä, joista oli suorastaan helpottavaa, ettei esimerkiksi omassa elinympäristössä tarvitse kohdata ketään tai jutella kenenkään kanssa. Yksinolon ja yksinäisyyden välinen ero oli kuitenkin monelle kristallinkirkas: voi olla yksin tuntematta itseään yksinäiseksi, ja yksinäisyyttä voi kokea ihmisten keskelläkin.

Kasvatus- ja kouluyhteisöt

Kysymys kuntien hallinnolle ja päättäjille:

- Miten tuemme kasvatuskumppanuutta?
- Kuinka vanhempien yhteisö voi tukea kasvatustyötä?

Koululuokkia ja -yhteisöjä kutsuttiin yhdessä keskustelussa osuvasti *"pakolliseksi yhteisöiksi"*. Tämä tarkoittaa yhteisöjä, joihin kuulumme elämänsä aikana, tahtoen tai tahtomatta. Näissä pakollisissa yhteisöissä toteutuvat usein niin yhteisöjen parhaat kuin nurjimmatkin puolet.

Dialogeihin osallistuneet yläkoulu- ja lukioikäiset nuoret pohtivat erityisesti kouluissa syntyviä kaaverisuhteita, porukoihin pääsyä tai niistä ulos jäämistä. Monelle nuorelle juuri koulu oli se paikka, jossa tavattiin omia kavereita ja luotiin myös uusia sosiaalisia suhteita. Koulujen ja luokkien yhteisöt eivät kuitenkaan aina synny itsestään. Useat nuoret kaipasivat kouluarkeen enemmän ryhmäytymistoimintaa, jotta kaikilla olisi mahdollisuus tutustua ja päästä osaksi koulussa muodostuvia ryhmiä. Koulun yhteisöillä tai niiden puuttumisella on vaikutuksensa myös oppimiseen, kun esimerkiksi pari- ja ryhmätöihin ei aina löydy kaveria tai porukkaa, sillä *'helpompi olisi tehdä tehtäviä yhdessä kaverin kanssa kuin yksin'*.

Esiin nousi myös kiusaaminen, jota osa nuorista keskustelijoista oli kokenut rajuissakin muodoissa. Kiusaamisella on vakavat ja pitkäkestoiset jäljet. Se tuhoaa niin yhteisöä kuin haavoittaa yksilöä: *'rikkoo heti turvallisuuden tunteen'*. Keskusteluissa todettiin, että kiusaaminen on usein yhteisökysymys, joka koskettaa laajempaa joukkoa kuin kiusaajaa ja kiusattua.

"Mitä mä omalta kohdaltani tiedän on, että yksin ei uskalla kukaan kiusata vaan sitten kun siihen tulee isompi porukka, ne haukkuu ja hakkaa sua."

Päiväkodit, koulut ja oppilaitokset ovat myös **huoltajien yhteisöjä**. Dialogeihin osallistuneiden varhaiskasvatuksen ja perusopetuksen ammattilaisten kokemuksensa mukaan huoltajien kiinnostus lasten koulutyötä kohtaan on kuitenkin vähentynyt. Tämä näkyy siinä, että esimerkiksi vanhempainiltoihin osallistuu yhä vähemmän huoltajia.

Vaikuttaa myös siltä, että kaikilla lapsilla ei ole riittävästi merkityksellisiä aikuisia elämässään. Koulussa ja päiväkodeissa ammattilaiset kohtaavat lasten valtavan aikuisen nälän:

"Monella on yksinäisyyttä kotona, kun vanhemmalla ei voimia kohdata lapsia. Ei ole aikaa tai olemme koneella tai puhelimella."

Ammattikasvattajat ovatkin yhä tärkeämmässä roolissa myös vanhempien tukemisessa heidän kasvatustehtävässään. Tilanteissa, joissa perheellä ei ole arjessaan vahvoja vanhemmuutta tukevia rakenteita, varhaiskasvatus- ja kouluyhteisön tuki on sekä lapsille että hänen huoltajilleen erityisen tärkeää. Hyvässä kasvatuskumppanuudessa

"merkityksellistä on se vuorovaikutus vanhempien kanssa. On tärkeää, että ne asiat mitä tehdään varhaiskasvatuksessa, niin pitäisi olla yhteisessä suunnassa myös kotona."

Kasvatusyhteisön rakentuminen vaatii kuitenkin aikaa ja pysyvyyttä:

"Lasta voi hoitaa hyvin vasta, kun sen oppii tuntemaan. Mä olen ollut niin kauan samassa ja oppinut tuntemaan koko perheen ja suvun ja kummit, niin kasvatuskumppanuus on tullut tosi vahvaksi, kun tuntee pitkään."

Kasvatusyhteisö voi myös laajentua kattamaan laajasti koulun tai naapuruston aikuiset. Tällaista "koko kylä kasvattaa" -meininkiä kaivattiin lisää monissa keskusteluissa. Joillakin keskustelijoista olikin kertoa rohkaisevia esimerkkejä:

"Asutaan tiiviisti, yhteistyötä pakko tehdä, jos haluaa elää onnellista elämää. Se kannattelee niitä lapsia, puututaan myös vieraiden lasten toimintaan. Joku aina tietää jonkun, vanhempien kesken helppo keskustella niistä asioista ja vanhempien rooli on yhteisöllinen."

Kysymys valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle ja päättäjille:

- Kuinka tuemme kansalaisia rakentamaan kaikille lapsille ja nuorille turvallisia kasvuyhteisöjä?

Työyhteisöt

Kysymys työnantajille:

- Kuinka meillä johdetaan työpaikkaa yhteisönä?

Monet dialogeista keskittyivät **työyhteisöihin**. Etenkin työikäisillä, kokoaikaista työtä tekevilla ihmisillä, työpaikka on usein arjen keskeisin yhteisö. Siellä vietetään valtaosa päivästä. Parhaimmillaan työyhteisöissä ihmisiä yhdistävät yhteinen tekeminen, jaetut päämäärät ja tavoitteet sekä yhdessä tapahtuva oppiminen. Osallistujat toivat kuitenkin myös esiin, miten jatkuva kiire, työntekijöiden välinen kilpailu ja puutteet yhteisön johtamisessa näkivät työpaikkojen yhteisöllisyyttä.

Myös työpaikkojen yhteisöjä täytyy aktiivisesti rakentaa ja huoltaa. Keskustelijat pitivät tärkeänä, 'että ensimmäisestä päivästä lähtien työntekijä otetaan osaksi yhteisöä'. Yhteisön rakentamista voi myös tehdä jatkuvasti työpaikan arjessa. Me-hengen luomisen ja tiimiytymisen ohella osallistujat toivovatkin, että työyhteisöissä oltaisiin

"Aidosti kiinnostuneita toisista ja huomioidaan ja kiitetään, ja kun joku on tehnyt jotain niin muistetaan, että kiva kun teit ton ja hyvin meni. Ihan tämmöiset perusjutut tekee hirveän ison merkityksen sinne, että mikä fiilis siellä yhteisössä on."

Vaikka jotkut haluavat tehdä työnsä yksin, valtaosa kaipaa tiimiä ympärilleen. 'Näppis rullaa helpommin' tiimitapaamisen jälkeen, ja työparin kanssa taakkojakin voi jakaa. Koronapandemian myötä yleistyneessä etätyössä kaivataan kasvokkaisia kohtaamisia ja yhteenkuuluvuuden liimaa. Monen etätyöpäivistä puuttuvat spontaanit ja vapaamu-

toiset kohtaamiset työn lomassa, jossa voi kahvitauolla vaihtaa työkaverin kanssa muutaman sanan, nauraa yhdessä tai ihan vain höpötellä ilman mitään tarkoitusta.

"Toivottavasti tää ei mee siihen suuntaan, että jutellaan lähinnä vain koneen välityksellä työkavereiden kanssa."

Kaikilla ihmisryhmillä ei kuitenkaan ole samanlaisia mahdollisuuksia tulla työyhteisöjen tasa-arvoisiksi jäseniksi. Työelämän epävarmuus, määräaikaisten työsuhteiden ja "epätyypilliset" työn muodot vaikuttavat osallistujien kokemuksiin yhteisöllisyydestä.

"Ei ole jatkoa tiedossa ja on hyvin epävarmaa, niin pakko tässä on alkaa miettiä kohta tulevaa ja (...) just mietin, että kuinka paljon toikin vaikuttaa monen meidän henkilökohtaisen olemiseen ja niin kun semmoiseen fiiliksiin ja työskentelyyn ja kaikkeen."

E erityinen ulosjäämisen kokemus syntyy työttömäksi jäämisestä, mikä sulkee ovet monilta arjen kohtaamisilta ja estää pääsyn aiemmin tärkeäksi koettuun yhteisöön.

"Kyllä työttömänä olemisen vähentää kohtaamisia ja yhteisöllisyyttä. Onneksi mulla on perhe ja ystäviä. Jotkut mun entiset työka-

verit, jotka myös irtisanottiin, ovat kertoneet, että välillä on tosi yksinäinen olo, kun rustaa työhakemuksia päivät pitkät yksikseen, ja vasta illalla ja viikonloppuna saa jutella perheen tai ystävien kanssa."

Työelämässä tapahtuu myös syrjintää. Etenkin dialogeihin osallistuneet maahan muuttaneet tai ulkomaalaistaustaiset keskustelijat kuvasivat kohdanneensa työelämässä ennakkoluuloja, syrjintää ja rasismia.

"Kun mä aloitin työt kymmenen vuotta sitten, niin mun isä anto mulle ohjeen, joka on vieläkin kulkenu mun kanssa ja hän sano mulle, että sä joudut tekeen kolme kertaa enemmän työtä kuin ne valkoiset ihmiset, ja sä et saa siitä valittaa, ja jos sä teet virheen, niin se on kymmenen kertaa pahempi kun kenenkään muun virhe."

Monien työpaikkojen kohtaamien haasteiden nähtiin palautuvan johtamiseen. Siksi keskustelijoita myös huoletti monissa työpaikoissa tapahtunut johtajien etääntyminen muusta työyhteisöstä. Tämän arveltiin johtuvan yhtäältä kiireestä ja toisaalta etätöiden lisääntymisestä ja työtilojen uudelleen järjestelyistä.

"Miten voi olla, että yksittäiset johtajat voivat olla täysin erillään arkityöstä ja heillä on todella paljon valtaa? Kun ei olla enää samoissa tiloissa ja ei kohdata, niin johtaja ei saa enää palautetta omasta toiminnastaan."

Kiireen ja kilpailun nakertamissa työyhteisöissä nimenomaan yhteisöjen johtaminen on osallistujien kokemuksen mukaan jäämässä liian vähälle huomiolle.

"Minulla on tuntuma, että aikaisemmin oli enemmän sitä, että johdettiin yhteisöä. Nyt kaikki aika kuluu työn johtamiseen, ei yhteisön. Painitaan sen kanssa, miten saadaan porukka riittämään ja miten ratkotaan muut haasteet. Yhteisö on johtamatta. Sen syntymistä ja muodostumista ei johdeta. Perustehtävääkin enemmän johdetaan erilaisia fasilitetteja, ei siis varsinaista työn perustehtävää."

Toisaalta esimerkiksi **freelancereina työskentelevillä** keskustelijoilla ei välttämättä ole lainkaan omaa työyhteisöä, ja siksi erilaiset ammatilliset ja vertaisryhmät ovat heille tärkeitä. Ammatillisissa vertaisyhteisöissä tutustuu ihmisiin, jotka ymmärtävät sirpaleisen työarjen haasteita, ja siellä voi kokea kuuluvansa joukkoon. Työmarkkinoilla heikossa neuvotteluasemassa olevat kaipaavat myös yhteisöjä, jotka harjoittaisivat kollektiivista vaikuttamista ja edunvalvontaa, jotta työolosuhteita saataisiin paremmiksi.

Samaan aikaan monissa esimerkiksi taiteen alojen ammattiliitoissa on kuitenkin tiukat kriteerit, eikä näihin yhteisöihin ole aina helppo liittyä. Yhteisöt saattavat tuntua tuen lähteiden sijaan saavutettujen etujen portinvartijoilta, jotka haluavat pitää huolta omistaan ja sulkea ovet muilta. Tällöin on kuitenkin vaara, että yhteisö alkaa kangistua, sillä

"Mikä tahansa yhteisö, mikä tahansa instituutio tarvitsee energian ja henkilöstön ja mielipiteiden ja ideoiden kiertoa. Ravinteita, kyllä, ja niiden on tietenkin tultava ulkopuolelta."

Kysymys valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle ja päättäjille:

- Kuinka tuemme perinteisten työyhteisöjen reunoilla ja ulkopuolella työtä tekevien yhteisöjä ja hyvinvointia?

Vapaa-ajan yhteisöt

Monenlaisista **vapaa-ajan yhteisöistä** keskustelijat ovat löytäneet samoja kiinnostuksenkohteita ja kavia ihmisiä. Monille näistä ihmisistä on vähitellen tullut ystäviä, joiden kanssa jaetaan muutakin elämää. Kaikenlainen yhdessä tekeminen ja asioihin yhdessä vaikuttaminen yhdistääkin ihmisiä. Jotkut keskustelijat olivat olleet lapsesta asti mukana esimerkiksi paikallisen nuorisoseuran ja sen ympärille rakentuvan kyläyhteisön toiminnassa. Tällä tavoin he kokivat myös ylläpitävänsä ja uudistavansa paikalliskulttuuria ja perinteitä. Vapaamuotoiseen yhteiseen toimintaan mukaan meneminen on usein väylä yhteisöön kiinnittymiseen. Yksi keskustelijoista kuvaa yhteisen tekemisen merkitystä seuraavasti:

"En kokenut kuuluvani yliopistoyhteisöön ennen kuin tänä syksynä, kun osallistuin yliopiston valtaukseseen (...). Sinne meneminen, siellä oleminen, oli minulle eka kerta, kun koin, että tämä on minun yliopistoni, ja minä kuulun tänne."

Mielekkyydestä huolimatta etenkin **vapaaehtois- ja luottamustehtävissä** toimivat keskustelijat painiskelevat myös ajankäytön ja tehtävien kuormittavuuden kanssa.

"Olen mukana valtuustossa. Sehän on sellaista yhteisten asioiden hoitoa vapaaehtoisesti. Kun menin ehdolle, niin mietin, että täytyy olla vastapainoa työlle. Eilen kuitenkin mietin, että rasittaako tämä enemmän kuin antaa. Oliko tämä nyt palauttavaa. Mutta toisaalta siitä tulee yhdessä tekemisen tyydytys."

Harrastuksia pidettiin erityisen tärkeinä nuorille, mutta sekä liikunnan että kulttuurin harrastamisen toivottiin olevan mahdollista myös höntsäillen, ilman kilpailullisia tavoitteita. Jotkut olivat huolissaan siitä, että monet vapaa-ajan toiminnot ovat karkaamassa vähävaraisten perheiden ulottumattomiin. Maksuttomia harrastusmahdollisuuksia lapsille ja nuorille kaivattiinkin lisää, jotta jokaisella olisi mahdollisuus päästä mukaan hyvään yhteisöön. Myös korona-ajan koettiin vahingoittaneen nuorten harrastusyhteisöjä ja monen nuoren pudonneen pysyvästi harrastusyhteisön ulkopuolelle:

"Harrastusyhteisöt on hajonneet ja rakennetaan uudestaan, teini-ikä on aika lyhyt, ehtiikö sitoutumaan kunnolla enää."

Myös aikuisille erilaiset harrastusporukat, kerhot, urheilujoukkueet ja kuorot loivat osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemuksia. Yhteisön ei aina tarvitse olla koko ajan läsnä ihmisen arjessa ollakseen syvästi merkityksellinen. Eräs osallistujista kertoo vapaaehtoisena tekemästään luonnonsuojelutyöstä ja tämän työn ympärille rakentuvan yhteisön synnystä seuraavasti:

"Jos viikko ollaan karseissa olosuhteissa, ollaan teltoissa, ei oo sähköä, riuku, tehdään kaheksan tuntii raakaa työtä vesisateessa. Jotain tunnen, osaa en, kun viikko ollaan siinä, se rippikoulumaisesti pusertaa ihmisestä ihmeellisyyksiä esiin. Viikon aikana syntyy oma yhteisönsä. Se yks viikko vuodessa on, on yksikkö osaa suurempaa kokonaisuutta."

Aikuisillekaan uuteen yhteisöön tai harrastusporukkaan liittyminen ei aina ole helppoa. Mukaan uskaltautumisen jälkeen on tärkeää, miten uudet tulijat otetaan vastaan. Kuppikunnat ja sisäänpäin lämpiävät kaveripiirit eivät kutsu kohtaamiseen. Myös vapaa-ajan yhteisöissä täytyy kiinnittää huomiota avoimuteen ja ilmapiiriin. Toisinaan voi olla välttämätöntä, että joku kädestä pitäen kutsuu mukaan.

"Ei ollut ihan helppoa lähteä tonne kuvataidekouluun. Mä nyt sattumalta tunsin sieltä tän yhden opettajan ja hän kerran kysyi, kun näki mut, kun olin jo jäänyt eläkkeelle, että mitä mä oon tehnyt, niin sanoin, että 'mä oon väritellyt värityskirjaa'. Sit se sano, että hyvä juttu ja että kannattaa tulla aikuisten kuvikseen, keuhui, että siellä oli tosi kivaa. (...) Siitä se sit lähti ja on jatkunu vuodesta toiseen, kun sinne kerran sain lähdettyä."

Kysymys valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle ja päättäjille:

- Millaisia vapaa-ajan yhteisöjä kannattelevia rakenteita meillä on?

Julkiset palvelut

Lukuisissa dialogissa käsiteltiin julkisia palveluita ja niissä tapahtuvia kohtaamisia. Edellä kuvattiin osallistujien kokemuksia päiväkodeista, kouluista ja opilaitoksista. Näiden lisäksi keskusteluissa puhuttiin myös esimerkiksi **terveydenhuollossa, sosiaali- palveluissa ja työvoimapalveluissa** tapahtuvista kohtaamisista ja erityisesti niiden moninaisista vaikutuksista ihmisten vaikeissa elämäntilanteissa. Laajimmin pohdintaa herättivät palveluiden digitalisoituminen, ihmisten kohtaaminen yksilöllisesti ja palveluiden kehittäminen yhdessä niitä käyttävien kansalaisten kanssa.

Kiteytetysti voidaan todeta, että keskustelijat toivoivat kohtaamisilta hyvin tavanomaisia ja arkijärjellä käsitettäviä asioita: kiireettömyyttä, ystävällisyyttä ja kuuntelua.

"Kyse on siitä, miten suhtaudutaan toiseen ihmiseen. Milloin mä pääsen sinne ja kauanko mulla on aikaa olla siellä. Aikaa pitäisi olla riittävästi. Asioiden pitää tulla selväksi."

Keskustelijat kertoivat tulleen kohdatuksi, kun kynnys pyytää apua on matala, saa apua ja tukea, ja kohtaaminen on tapahtunut hyvässä, joskus huumorinkin sävyttämässä hengessä.

Ammattilaisten toivotaan puhuvan suoraan asiakkaalle, eikä esimerkiksi mukana olevalle saattajalle.

"Arvokas kohtaaminen on ensiarvoisen tärkeää. On haastavaa välillä ottaa selville, että mitä se asiakas on tullut kertomaan, eli on ensiarvoisen tärkeää kuunnella. Arvokas kohtaaminen ja kuunteleminen on ne tärkeimmät asiat."

Näin ei kuitenkaan aina tapahdu, kun ihminen menee terveyskeskukseen, sosiaalitoimistoon tai TE-keskukseen. Julkisten palveluiden hupenevat resurssit, työntekijäpula, kiire ja jatkuvat organisatiomuutokset rapauttavat asiakkaiden ja ammattilaisten kohtaamisia.

"Kiire ja tehokkuus korostuu suurimmassa osassa palveluista, jonka takia kohtaaminen ja palvelu jää vaillinaiseksi."

Myös erilaiset asiointi- ja tietojärjestelmät muokkaavat kohtaamiskokemusta. Digipalveluilla nähdään lupaava tulevaisuus, mutta ne eivät ole välitön ratkaisu moneen käsillä olevaan ongelmaan. Erityisesti iäkkäimmissä ihmisissä palveluiden digitalisointi herättää huolta. Kaikilla ei ole tarvittavia laitteita tai niiden käyttöön tarvittavaa opastusta, rohkeutta tai halua.

"Palveluissa on alkukohtaamisen ongelmaa (...) Valintojen määrä, joka puhelimesta tulisi näppäillä ennen kuin pääsee eteenpäin tai puhumaan ihmisen kanssa."

Moni iäkäs ihminen on jo valmiiksi yksin, mikä korostaa henkilökohtaisen vuorovaikutuksen tärkeyttä palveluissa ja niihin hakeutumisessa. Vaihtuva henkilökunta esimerkiksi kotihoidossa lisää turvattomuutta ja vähentää hyvinvointia. Keskusteluissa uumoillaan, että hyvinvointiteknologiasta voi kuitenkin olla jatkossa hyötyä, jos se lisää mahdollisuuksia vuorovaikutukseen ja sen kautta saadaan yhteys hoitajaan myös tilanteissa, jolloin hoitaja ei pääse fyysisesti paikalle.

Hyvät kohtaamiset palveluissa vaativat taustalleen toimivia rakenteita, hyvää hallintoa, sopivia tiloja ja vuorovaikutustaitojen kehittämistä. Nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset korostavat erityisesti epämuodollisten kohtaamisten merkitystä.

"Muutin omaa toimintaani, menen aulaan ja jään siihen moikkaamaan ja juttelemaan ja varaamaan aikoja, olen tavoitettavissa ja saatavuttavissa, pieniä asioita, joka lisää kohtaamisia."

Tällaisten kohtaamisten kautta kynnys pyytää apua tai hakeutua palveluiden piiriin madaltuu, sillä kuten eräs nuori kuvaa:

"Minusta on tosi ahdistavaa, että pitää ite soittaa sille jos haluaisi vaikka puhua psykologin kanssa, että se pitäis olla helpompaa, että oli hyvä että kasilla joku sanoi että pitää mennä puhumaan koulukuraattorin kanssa. Ettei tarvinnut itse ottaa sinne yhteyttä, että joku sanoi että mee sinne puhumaan."

Keskustelijat peräänkuuluttavat palveluiden osallistavaa kehittämistä. Palveluiden suunnittelussa olisi tärkeää huomioida erilaisten ryhmien tarpeet, palvelutarpeiden yksilöllisyys ja kunkin ihmisen omanlaisensa elämäntilanne.

"Monissa julkisissa rakenteissa ja organisaatioissa on tehty yksilöllisyyden huomioiminen äärettömän vaikeaksi. Yksilön huomioiminen on vaativa laji."

Kysymys valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle ja päättäjille:

- Miten voimme kehittää palveluita yhdessä asiakkaiden kanssa?
- Miten hahmotamme palvelupolkuja ihmiskeskeisesti?
- Miten vahvistamme kohtaamisen taitoa?

Kansakunta

Useissa dialogeissa päädyttiin luotaamaan laajemmin ja syvemmin **suomalaisen yhteiskunnan ja koko kansakunnan** tilaa. Tässä yhteydessä korostui huoli ihmisten eriarvoistumisesta ja ihmisryhmien eriytymisestä, vastakkainasettelujen jatkuvasta lisääntymisestä ja yhteiskunnassa kasvavasta pelon ilmapölystä.

Kysymykset valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle ja päättäjille:

- Kuinka olemme käsitelleet kriisien, kuten koronapandemian, vaikutusta yhteisöihin ja osallisuuteen?
- Miten voimme vahvistaa kansalaisten osallisuutta myös kriisiaikoina?

Kysymys kansalaisille:

- Miten kriisit, kuten koronapandemia, ovat vaikuttaneet osallisuuteeni yhteisöissä?

Yhtenäiskulttuurin pirstaloitumisessa ja ihmisten mahdollisuudessa vapaasti valita omat yhteisönsä on paljon hyvää. Samalla ihmisten todellisuudet kuitenkin eriytyvät toisistaan, jolloin erilaisia ihmisiä on vaikeampi kohdata ja helpompi leimata: *‘Ei helpposti enää osaa ajatella, jos tapaa jonkun, että on jotain yhteistä’*. Osallistujat ovat huolissaan, että eri tavalla ajattelevien ihmisten välille syntyy yhä syvempiä jakolinjoja.

”Mä rupesin pohtimaan tuota identiteettiasiaa. Yhteisöt saattaa syntyä jonkun identiteetin ympärille, ja siitä mä oon huolissani, että ihmiset saattaa tosi voimakkaasti identifioitua johonkin, ja sit tulee se vastapuoli, ja sit syntyy kiista.”

”Voin sanoa, että ihmisillä on hirveästi ennakkoluuloja, että moni vaikka ei uskalla tulla tänne. Kun ajatellaan, että se on huumeveikkojen paikka. Hirveesti ennakkoluuloja. Asetetaan itsensä yläpuolelle.”

Yhtenä merkittävimpana yhteiskuntaa jakavana tekijänä pidettiin suhtautumista muulta Suomeen muuttaneisiin. Erityisesti taidekentältä tulevat osallistujat pohtivat keskusteluissaan suomalaista yhteiskuntaa, kansallista identiteettiä ja monia havaitsemiaan ulossulkemisen mekanismeja.

"Onko kansallisuus jotain, mihin kuulut, vai onko se kotimaasi, vai onko se kieli, vai onko se kulttuuri, vai onko kyse ihmisistä, jotka tunnet?"

Jotkut keskustelijat suhtautuivat kriittisesti kansallisvaltion käsitteeseen ja siihen liittyviin pyrki- myksiin 'yhdistää kaikki yhden identiteetin, yhden kielen, yhden näkökulman, yhden uskonnon alle'. Tämän koettiin supistavan käsitystä suomalaisuu- desta ja suomalaisesta kulttuurista. Sen ajateltiin koettiin myös vaikeuttavan suomalaisten yhteisö- jen kykyä ja halukkuutta tunnistaa rasismia.

"Toiset sanoo, että kun me vaan käytäydym- me hyvin, niin me kelpaamme sinne. Ei ole rasismia. He sanoo et heitä ei ole ikinä kohdel- tu rasistisesti ja se on noin istunut mun kanssa samoissa työryhmissä, jossa meitä on kohdel- tu tosi rasistisesti."

Koronapandemia, Euroopassa puhjenneet sodat ja muut kriisit ovat asettaneet ihmisten henkisen kes- tävyyden koetukselle. Tämänkin uskotaan vaikut- tavan **yhteiskunnallisen keskusteluun ja ihmis- ryhmien välisiin suhteisiin**. Koronan jälkeen on yhä useammassa asiassa jakauduttu eri leireihin, ja joidenkin mielestä vastakkaisiin laumoihin hakeutu- minen on koko ajan lisääntymässä.

"Se on aika surullista, kun tulee ihan turhan- päiväsistä vastakkainasettelua, kun ne ei pe- rustu edes mihinkään todelliseen. Sitten siihen tulee nää tunteet. Sit vielä seuraa semmonen epätoivo, että mehän kuollaan, ei kukaan hoida meitä, ei pääse lääkäriin, on kauheesti tällasta näköalattomuutta, joka vaikuttaa myös siihen, että mehän ihmisten välillekin tulee sellasta ikävää, jos vertaa semmoseen aikaan jollon tuntu että mennään vaan eteenpäin."

Suomessa parhaillaan harjoitetun politiikan koe- taan ruokkivan esimerkiksi taloudellista eriytymis- tä: 'köyhät pysyy köyhien kanssa ja hyvätuloiset hyvätuloisten kanssa'. Keskustelijoita huolestaa myös koko poliittisen järjestelmän kehittyminen huonoon suuntaan, 'oikea dialogi häviää hiljalleen', kun 'X-palvelun julkisivun tyyli on alkanut valua eduskuntatalon käytäville'.

Yksi keskustelijoista kuvaa eri ryhmiä yhdistävänä tekijänä pelkoa ja kyvyttömyyttä käsitellä sitä:

"Mä nään, että kohtaamattomuus, jakolin- jat, poterot, että me ollaan paskanjäykkänä kauhuissamme, ja kaikki on siitä tunnetilasta, mikä pyritään voimakkaasti kieltämään, ollaan ääliöitä sen takia. Me ei tiedetä, mitä me tehdään, me ei osata puhua vaikeista asioista. (...) Se mistä me ei puhuta, me ei puhuta tästä pelosta, siitähän me ei hirveesti puhuta. Vaikka aika montaa meistä oikeasti pelottaa, siellä vastapuolellakin."

Yhteiskunnallisten jakolinjojen voimistumisen suhteen ei kuitenkaan tarvitse lamaantua. Useassa keskustelussa todetaan, että nyt jos koskaan tarvitaan halua käsitellä vaikeita asioita yhdessä ja pyrkimystä oppia toisilta. Tämä puolestaan vaatii konkreettisia *'paikkoja, missä käydä dialogia myös syvempien jakolinjojen yli'*.

Keskustelijat toivovatkin, että kunnat ja kaupungit tukisivat yhteisöllisyyttä järjestämällä avoimia yhteis-tiloja ja tarjoamalla kansalaisille mahdollisuuksia organisoida itse kohtaamisia ja tapahtumia näissä tiloissa. Erityisesti osallistujat kaipaavat mahdollisuuksia kohdata eri elämämpiireistä ja kulttuureista tulevia ihmisiä.

"Voihan kaupunki olla miten monikulttuurinen tahansa, mutta jos kulttuurit eivät vaikuta keskenään, niin se ei ole silloin monikulttuurinen. Vuorovaikutus voi puuttua, kun ei ole paikkoja, missä vuorovaikutusta tapahtuisi."

Kysymykset valtion, kuntien ja hyvinvointialueiden hallinnolle ja päättäjille:

- Miten kasvatamme ymmärrystä erilaisten yhteiskunnallisten ryhmien välillä?
- Millaisia konkreettisia tiloja ja käytäntöjä tarjoamme eri ihmisryhmien kohtaamisiin?

Kysymys kansalaisille:

- Missä voin tutustua ihmisiin, joiden tausta, elinpiiri tai elämäntilanne eroaa omastani?

4. Yksin

Yhteisöjen ohella Kansallisissa dialogeissa jaettiin kokemuksia erilaisista elämäntilanteista, joissa yksilön kiinnittyminen yhteisöihin haurastuu. Osa näistä kokemuksista liittyy ihmisen elämänkaaren erilaisiin vaiheisiin. Nuoren omilleen muuttaminen ja itsenäistyminen, uuteen opiskelu- ja työpaikkaan siirtyminen, uudelle paikkakunnalle tai kokonaan uuteen maahan muuttaminen ja eläkkeelle jääminen ovat kaikki siirtymiä, joissa usein irtaudutaan joistain vanhoista yhteisöistä ja etsitään tilalle uusia. Näissä vaiheissa on riski jäädä yksin, kunnes uudet yhteisöt alkavat muotoutua.

Osa ihmisistä elää myös pysyvästi sellaisissa elämäntilanteissa, joihin meidän yhteiskunnassamme liittyy jatkuva riski ulosjäämiseen itselle merkittävistä yhteisöistä. Tällaisia ovat esimerkiksi pysyvästi vammautuneet henkilöt, joiden osallisuuteen arjen esteellisyys vaikuttaa. Lisäksi dialogeissa puhuttiin suuresta joukosta Suomessa asuvia ihmisiä, joille yksinäisyys on pysyvä olotila. Yksinäisyys voi olla jo lapsuudessa alkanut ja koko elämänkaarta läpileikkaava kokemus, tai kytkeytyä esimerkiksi terveys- tai päihdeongelmiin, vaikeisiin kotioloihin tai juurettomuuden kokemuksiin.

Kysymys kuntien hallinnolle ja päättäjille:

- Miten tuemme kuntalaisia aktiivisessa toimijuudessa eri elämänvaiheissa?

Kysymys kansalaisille:

- Mikä auttaisi minua kiinnittymään mielekkäisiin yhteisöihin elämän siirtymävaiheissa?

Nuorten itsenäistyminen

Dialogeihin osallistui **aikuistumisen kynnyksellä** olevia nuoria, jotka pohtivat itsenäistymiseen ja yhteisöllisyyteen liittyviä kysymyksiä. Nuoret ovat elämänvaiheessa, jolloin otetaan vastuuta omien asioiden hoitamisesta ja muutetaan omaan kotiin. Monista tämä tuntuu yhtä aikaa pelottavalta ja kiehtovalta.

*”Alussa yksin asumisessa pelotti miten muis-
taa ja osaa käydä kaupassa ja siivota ja laittaa
ruokaa. Aluksi oli ikävä, kun aamulla heräsi
eikä ollut kotona ketään. Ensimmäinen vuosi
meni siihen totutteluun, mutta nyt on ihanaa,
että on myös oma koti. Että on kaksi kotia, se
oma koti, ja se vanhempien koti joka on aina
se koti.”*

Vielä kotona asuvilla nuorilla oli kaipuuta omaan tilaan, ja osa odotti, että *’pääsen muuttamaan pois ja tekemään uusia asioita mun elämässä’*. Jo kotoa muuttaneet nuoret puolestaan kokivat, että yksin asuminen tuntui aluksi oudolta ja yksinäiseltä, *’kun ei ollut sitä perheen hälinää ympärillä’*, ja elämä yksin uudessa kaupungissa ahdistavaltakin. Myös monissa käytännön asioissa on oppimista:

*”Kaikki on ollut vanhempien hallinnassa, tilit,
vakuutukset, sairaalatiedot. En tiedä edes
minne nettisivulle pitää mennä (...) Miten kaikki
toimii?”*

Yksi nuorista kuvailee itsenäistymistä laastarin repäisynä, toinen taas kuvaa oppineensa itsenäisyyttä kantapään kautta. Vähitellen itsenäiseen elämään kuitenkin tottuu ja alkaa viihtymään. Yhteisöillä on tärkeä rooli tässäkin elämänvaiheessa. Itsenäistymiseen myötävaikuttaa sekä tuki läheisiltä että uuden kaveripiirin muotoutuminen. Nuoret pohtivat, että

"Tärkeää, että läheiset olisivat tukena, kun aloittaa omaa elämää, että ne pystyy auttamaan eteenpäin. Ja täällä koulussa opot auttaa eteenpäin. Ne auttaa eteenpäin ja tsemppaa ja neuvoo."

"Nyt mua jännittää, että miten sitten voi aikuisella iällä saada niitä kavereita, kun haluaisin muuttaa toiselle paikkakunnalle."

Lasten kasvaminen ja itsenäistyminen vaikuttaa myös **vanhempien yhteisöihin**. Moni vanhempi on lasten kautta mukana erilaisissa päiväkot-, koulu- ja harrastusyhteisöissä, ja lasten kasvaessa nämä yhteisöt jäävät taakse.

"Kun lapsi oli pieni, niin muistan sen jalkapallo-yhteisön. Nyt kun sitä ei olekaan, niin tunnistan, että olikin ihan kiva."

"Kun lapset olivat pieniä, arjessa oli paljon spontaaneita kohtaamisia, lähdetäänkö uimaan tai nimppareille, mennäänkö yhdellä vai kahdella autolla. Sama jengi on edelleen olemassa. Mutta tapaaminen on nykyään järjestettyä. Arjessa ei ole enää sellaista, ollaan vaan puolison kanssa kahdestaan."

Eläköityminen

Elämänkaaren toisella laidalla yhteisöihin kiinnittymisen kannalta keskeinen elämänvaihe on **eläkkeelle jääminen**. Eläkkeelle jäädessä irtaudutaan työelämästä ja työyhteisöstä, jossa on saatettu toimia hyvinkin pitkään.

Keskustelijoita askarruttaa, ettei eläkkeellä kukaan huutele perään, kuten työelämässä. Kaikkia ihmissuhteita ei siten kannata rakentaa työn varaan. Tällöin on vaarassa jäädä eläkkeelle jäätyään yksin. Myös työnantajien toivotaan kantavan vastuuta eläköityvien työntekijöiden "sopeuttamisessa", sillä joillekin siirtymä voi olla vaikea.

"Kun yleensä onnitellaan, kun jää eläkkeelle. Mutta jos se pelottaa niin hirvittävästi, kuinka moni on omissa eläkejuhlissaan ihan peloissaan?"

Monilla eläkeiän kynnyksellä olevilla keskustelijoilla on ajatus, että *'kun jostain lähtee, niin pitää saada jotain tilalle'*. On halua harrastaa enemmän liikuntaa, tehdä vapaaehtoistyötä ja käydä useammin ystävien luona. Tämän päivän eläkeläisillä on aikaa,

resursseja ja terveyttä, mutta yhteiskunnan pitäisi osata hyödyntää heitä paremmin.

Suomessa on myös rakenteellisia tekijöitä, jotka vaikeuttavat ikäihmisten mahdollisuuksia vaikuttaa elämäänsä ja välttää esimerkiksi yksin jäämistä.

"Suomessa on tehty taloudellisesti haastavaksi se, että jos kaksi yksinäistä haluaa muuttaa yhteen ja sitä kautta tuoda toisille turvaa, niin siitä rangaistaan ja otetaan molemmilta asumistuki pois. Eikö voisi ajatella niin, että toinen asumistuki voisi jäädä ja sitä kautta saadaan säästöjä, kun ikääntyvät auttavat toisiaan ja tarvitsevat vähemmän ulkopuolista tukea ja palveluja?"

Maahan muuttaminen

Elämän suuriin siirtymiin lukeutuu myös **uudelle paikkakunnalle tai erityisesti uuteen maahan muuttaminen**, jolloin yhteisöihin kiinnittymiseen liittyy kieleen, kulttuureihin ja identiteetteihin liittyviä haasteita. Vaikka Suomi yleisesti ottaen koetaan avoimena ja demokraattisena yhteiskuntana, voivat suomalaisen yhteiskunnan käytännöt tuntua vierailta, kieli haastavalta, ystävystyminen hitaalta, ja ennakkoluuloihin törmää monessa yhteydessä.

Maahan muuttaneet keskustelijat toivovat, että heillä olisi enemmän vuorovaikutusta ja yhteistyötä Suomessa syntyneiden ja pidempään asuneiden ihmisten kanssa. Näin kaikki oppisivat tuntemaan toisensa paremmin, voisivat oppia toisiltaan ja rakentaa yhteisöä yhdessä.

"Suomalaiset ovat hieman sisäänpäin lämpeneviä. Ulkomaalaiselta vaatii, että itse uskaltaa, mutta yhteisön pitäisi myös rohkeasti ottaa mukaan. Se on meillä suomalaisilla vähän ongelma. Ryhmään lähteminen on hankalaa kenelle tahansa, jos ryhmä ei hyväksy mukaan."

Erityisesti kielitaito toimii yhtä aikaa porttina ja esteenä yhteisöihin kiinnittymisessä. Vaikeudet kielitaidon kanssa voivat johtaa negatiiviseen kierteseen. Kieltä on vaikea harjoitella yksin, mutta ilman riittävää kielitaitoa on vaikeaa rakentaa sosiaalisia verkostoja, joissa kielitaitokin karttuisi.

"Suomessa tulee toimeen englannilla, mutta itse kulttuuriin sillä kielellä ei oikein pääse mukaan."

Myös osaamista ja asiantuntijuutta arvioidaan Suomessa kapeakatseisesti. Esimerkiksi keskusteluihin osallistuneet Suomeen muuttaneet taiteilijat kokivat suomalaisen taidekentän ja sen instituutiot eurosentrisiksi ja valkonormatiivisiksi. Heidän kokemuksiensa mukaan taideinstituutiot usein edellyttävät suomalaista koulutusta ja suomalaiseen taiteilijayhteisöön kuulumista. Suomessa myönnettävissä apurahoissa puolestaan korostuvat kriteerit, jotka eivät kunnolla huomioi muissa maissa tehtyä taiteellista työtä.

"Meitä neuvotaan olemaan aktiivisempia, rakentamaan verkostoja, liittymään yhteisöön. Mutta miten me voimme liittyä yhteisöön, jos meitä ei päästetä sisään?"

Kaiken kaikkiaan osallistujien kokemusten mukaan Suomessa tunnistetaan huonosti rakenteellista rasisemia, eikä moninaisuus siirry korulauseista käytäntöihin. Yhteisöissä tulisi yhä tietoisemmin kiinnittää huomiota monimuotoisuutta ja inklusiota luoviin käytäntöihin. Joskus uusien ihmisten toimittaminen tervetulleeksi yhteisöön voi edellyttää hyvin selväsanaisia sääntöjä.

"Saunaseuran laissa on, että ihmisten on tervehdittävä sinua, joten se on paikka, jossa tunnen itseni eniten nähdyksi Suomessa. Kun menen sinne, kaikki katsovat silmiin ja sanovat hei, ihan sama kuka olet, kaikki tervehtivät ja hyvästelevät sinut. Miksi? Koska se on kirjoitettu toimintaperiaatteisiin."

Kysymys kuntien hallinnolle ja päättäjille:

- Olemmeko kirjanneet yhdenvertaisuuden edistämisen ja sitä tukevat käytännöt toimintaperiaateiksi ja tuntevatko yhteisömme jäsenet nämä periaatteet?

Vammaisten osallisuus

Keskusteluissa pohdittiin myös sitä, miten **vammaiset henkilöt voivat päästä paremmin osaksi yhteisöjä**, ja miten voidaan poistaa heille muodostuvia esteitä yhteisöihin liittymiseen. Joskus kyse on aivan konkreettisesta fyysisestä esteellisyydestä.

"Jos on nuori, niin usein on vaikka illanviettoja, niin vammaisena miettii, miten sinne pääsee ja miten selviän siellä. Opiskelijoilla on esimerkiksi liikuntatapahtumia tai liikunnallisia osioita, joihin vammaisen on vaikea osallistua. Joutuu ainakin suunnittelemaan ja varautumaan enemmän."

Toisella osallistujalla on kokemus omasta yhteisöstään, jossa

"Kevätjuhlapaikkaa varattiin ja aloin kysymään onko seuraava kevätretkikohde esteetön, kukaan ei ollut huomannut selvittää ja ainakin esteetöntä vessaa ei ollut, en voinut sitten osallistua. Sitten pomo sanoi jälkikäteen, että oltaisiin järjestetty joku kiva oma juttu, ja sanoin ettei se ole ollenkaan sama, sillä silloin mut suljetaan yhteisön ulkopuolelle."

Keskusteluihin osallistuneet vammaiset ihmiset myös korostavat, että pelkkä vamma ei vielä luo yhteisöä tai vertaisuutta: *'mua ei yhdistä kehenkään se vamma, jos kiinnostuksen kohteet ja taustat on ihan eri'*. Vamma voi jopa tuoda

"pakotettua yhteisöllisyyttä. Asutaan yhdessä, opiskellaan samassa, harrastetaan samassa, eli sitä yhteisöä ei voi valita. Esimerkiksi olisi tärkeä, että asumiskuvio muodostuisi sen mukaan mitä harrastetaan, ollaan kavereita ja sitten sen vuoksi asutaan yhdessä, muttei siksi, että vammaisuus yhdistää."

Keskustelijat nostivat myös esille vammaisten lasten ja nuorten näkökulman, *'jossa keskeistä on kuulumisen kokemus ja hyväksytyksi tulemisen kokemus, joka voi olla raadollinen maailma'*. Esimerkiksi inklusiossa kouluissa on kaksi puolta:

"Teoriassa olen sitä mieltä, että kaikki resurssit sinne, että kaikki samaan, mutta olen nyt tyytyväinen kun oma lapsi ei joudu pinnistelemaan, vaan pääsee vertaisten pariin. Ensin sitä katsoo sen oman lapsen kannalta ja vasta toissijaisesti millaista maailmaa se rakentaa laajemmin."

Kysymys kuntien hallinnolle ja päättäjille:

- Miten voimme paremmin kuulla ja ymmärtää vammaisten ihmisten kokemukset palveluistamme ja tiloistamme?

Yksinäiset

"Jossain ovat ne, jotka ovat jääneet yksin."

"Ihminen tarvitsee ihmistä, ei konetta."

Edellä kuvatut erilaisiin elämänvaiheisiin liittyvät siirtymätilanteet ovat yhteisöihin kiinnittymisen näkökulmasta haastavia, mutta ne tarjoavat myös mahdollisuuksia uusille kohtaamisille ja uudenlais-
ten yhteisöjen rakentamiselle. Keskuudessamme elää kuitenkin myös ihmisiä, jotka ovat **pysyvästi jääneet yhteisöjen ulkopuolelle**. Näitä ihmisiä uskotaan olevan paljon, ja heidän tilanteensa näh-
dään huolestuttavana. Jopa siinä määrin, että osa keskustelijoista kutsuu yksinäisyyttä epidemiaksi, joka tappaa. Dialogien valossa vaikuttaa kuitenkin siltä, että suuresta määrästä ja vaikutustensa vakavuudestaan huolimatta yksinäisten ihmisten joukko on monilla tavoin näkymätön yhteiskunnas-
sa.

Yksinäiset eivät ole yksi yhtenäinen ihmisryhmä, joka koostuisi tietynlaisista ihmisistä ja sisältäisi kaikilla samat syyt yksinäisyydelle. Yksinäisyyttä voi kokea eri syistä ja eri elämänvaiheissa lapsuu-
desta vanhuuteen. Keskusteluihin osallistuneet sosiaalialan ammattilaiset kuvaavat, että moni lapsi ja nuori kokee yksinäisyyttä vaikeiden kotiolojen, kavereiden puutteen tai esimerkiksi maahanmuut-
toon liittyvän juurettomuuden kokemuksen vuoksi. Erityisesti nuorten kohdalla nähdään tapahtuvan niin, että ahdistus tai sosiaalisten tilanteiden pelko saa jäämään kotiin juuri silloin, 'kun nimenomaan pitäisi päästä pois'.

"Se yhteisöjen tarve niin se on niin vahva lastensuojelussa tai tosi monessa kohdassa, että missä kaivattaisiin vahvempaa myös kiinni pitävää ja yhteisöä."

Myös lukuisat työikäiset aikuiset kokevat yksinäisyyttä, ja heiltä puuttuu kosketus sellaisiin yhteisöihin, joihin olisi helppo halutessaan liittyä.

"Aikuisena on aika vaikeaa löytää uusia ihmisiä lähelle. Ei voi enää mennä hiekkalaatikolle leikkimään tai mennä naapuriin et lähetäänkö leikkimään."

Vanhuksilta puolestaan saattavat olla omat ikätove-
riystävät menehtyneet, ja työikäiset läheiset kovin kii-
reisiä. Oman toimintakyvyn heikentyminen kaventaa monien mahdollisuuksia löytää tiensä niin vanhojen kuin uusienkin yhteisöjen pariin.

"Vanhukset voi olla tosi yksinäisiä. Mun äiti ei enää hirveesti jaksa liikkua ja käydä ihmisiä tapaamassa. Mä käyn hänen luonaan ainakin pari kertaa viikossa. Onneksi äiti asuu aika lähellä. Varmaan äiti toivoisi, että kävisin useamminkin. Ei vaan aina millään ehdi sen useammin käymään."

Jotkut taas jäävät fyysisen sairautensa, muistisairautensa, liikuntakyvyttömyytensä tai päihde- tai peliriippuvuutensa vuoksi kotinsa vangiksi, eikä heillä aina ole tuttuja ja sukulaisia, jotka voisivat käydä juttelemassa. Myös ristiriitaiset perhesuhteet voivat johtaa tilanteeseen, että jopa samalla paikkakunnalla asuvat läheiset pyytävät enemminkin ammattilaista käymään yksinäisen läheisensä luona. Keskusteluihin osallistuneet ammattilaiset törmäävätkin välillä lähes kokonaan erakoituneisiin ihmisiin, joissa

"usein taustalla on ne perhesuhteet ja sieltä ihan lapsuudesta saakka, jotka ajanut siihen, että sen mieli on jollain tavoin särkynyt tai on sellainen, että usko siihen yhteiskuntaan on katkennut."

Yksinäisyyden nähdään vaikuttavan ihmisen mielen ja fyysiseen terveyteen, vaikkei siihen lääkäristä löydykään hoitoa. Monelle ihmiselle yksin jääminen myös kertautuu ja muodostaa itseään ruokkivan kielteisen kehän.

"Jos ei ole ketään, jonka kanssa puhua, yksinjäätymisessä tapahtuu samaa kuin lihakset surkastuu, jos niitä ei käytä, ja yksinäisyys korostuu ja kertautuu."

Yksinäisten ihmisten kanssa työskentelevät ammattilaiset totesivat, että yksinäisyyden vähentämiseen ei välttämättä ole helppoja ratkaisuja – eikä ainakaan yhtä ratkaisua, joka toimisi kaikissa tilanteissa. Viime kädessä lääke yksinäisyyden eri muotoihin kuitenkin näyttäisi löytyvän erilaisista yhteisöistä ja arkisista kohtaamisista. Niissä tarvitaan ihmisiä, joilla on voimavaroja tarttua yksinäisyyden haasteisiin, herkkyyttä tunnistaa ihmisten erilaiset tarpeet ja kutsua mukaan.

"Juuri tämä joukko on sitä, joiden tehtävä on ikään kuin pitää niitten heikommassa asemassa olevien puolta ja viedä niitä asioita eteenpäin. Puhua myös heidän puolestaan."

Tämän lisäksi jokainen meistä voi tehdä jotain arjessa havaitsemansa yksinäisyyden lievittämiseksi. Usein tämä edellyttää sitä, että alkaa katsoa ympärilleen uusin silmin.

"Jokainen voi huolehtia ainakin omasta lähipiiristä, että yksinäisyys vähenisi."

Kysymys kuntien hallinnolle ja päättäjille:

- Tiedämmekö, minkä verran alueellamme on yksinäisiä ihmisiä ja keitä he ovat?
- Mitä teemme yksinäisyyden vähentämiseksi?

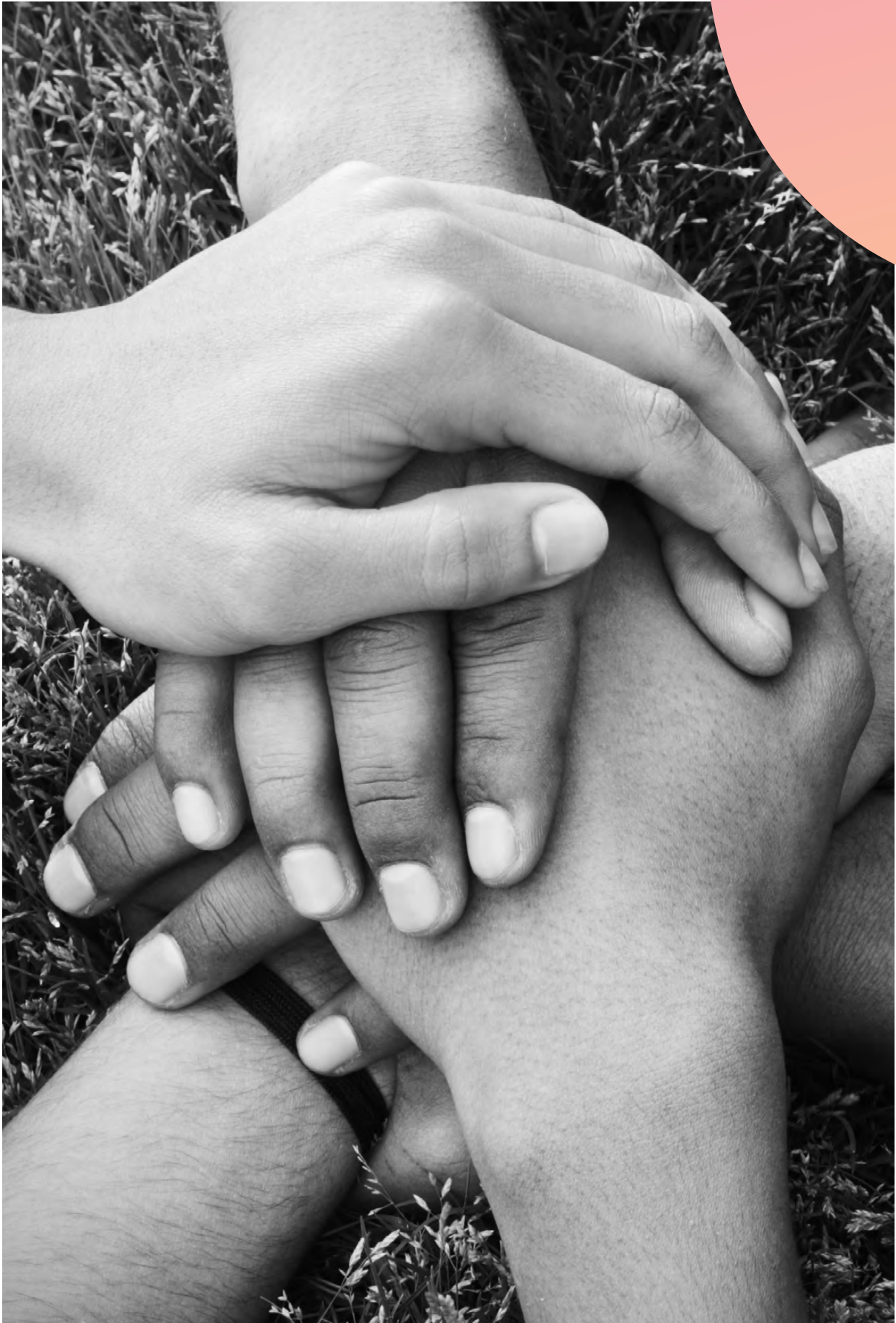
5. Johtopäätökset

Syksyn 2023 Kansallisten dialogien keskustelujen kokonaisuudesta voimme tehdä kolme kokoavaa johtopäätöstä:

1. Elämme aikaa, jossa etenkin digitalisaatio, hybridityö, erilaiset kriisit ja julkisten palveluiden uudelleenorganisointi vaikuttavat ta-poihimme kohdata toisiamme ja toimia yhteisöinä. Tämän rinnalla meillä on yhä enemmän poliittisia ja yhteiskunnallisia haasteita, jotka jakavat ihmisiä leireihin. Ihmiset kokevat, ettemme ole pitäneet yhteisöstämme riittävästi huolta, jonka seurauksena monet yhteisöt ovat vaarassa rapautua.
2. Dialogit tekevät näkyväksi erilaisia elämäkkaaren vaiheita, jossa kuka tahansa voi kokea vaikeaksi kiinnittyä uusiin yhteisöihin. Samalla on havaittavissa suurta ihmisjoukkoa koskevaa pysyvää ja kasautuvaa yksinäisyyttä. Mitä enemmän yhteisöt rapautuvat, sitä voimakkaammin se iskee juuri haavoittuvimmissa elämäntilanteissa eläviin ihmisiin. Yhteisöjen rapautuminen myös heikentää sekä yksilöiden että yhteiskunnan kriisinkestävyttä. Edellisissä, elämää epävarmuudessa luodanneissa [kevään 2023 Kansallisissa dialogeissa](#) juuri yhteisöt ja kohtaamiset nimettiin keskeisimmäksi epävarmuutta lievittäväksi tekijäksi haastavissa tilanteissa.

3. Tarvitsemme laajaa kulttuurinmuutosta, jossa yhteisöihin kiinnitetään huomiota, niihin panostetaan ja niitä johdetaan tietoisesti. Arjen tasolla yhteisöt rakentuvat kohtaamisista. Osallistujien mukaan hyvät kohtaamiset rakentuvat kiireettömyydestä, kuuntelusta, kiinnostuksesta, läsnäolosta ja yhdessä tekemisestä. Kohtaamisia ja yhteisöjä puolestaan nakertavat jatkuva kiire, yksin pärjäämisen eetos, ihmisryhmien eriytyminen, ennakkoluulot ja rasismi, sekä konkreettinen esteellisyys. Yhteisöihin liittyvä kulttuurinmuutos edellyttää *yhteisötoimijuutta*, eli ymmärrystä, kyvykkyyttä ja halua yhteisöjen rakentamiseen ja johtamiseen. Myös julkisella vallalla ja julkisilla palveluilla voisi olla nykyistä vahvempi rooli yhteisöllisyyden tukijana ja mahdollistajana, sekä hedelmällisen maaperän muokkaajana kansalaisten omaehtoiselle yhteisötoimijuudelle.

Myös Kansalliset dialogit ovat yhteisöteko: dialogeissa kansalaisilla on mahdollisuus kokoontua yhteen, luoda sosiaalisia siteitä ja lisätä ymmärrystä toistensa kokemuksista. Seuraavissa Kansallisissa dialogeissa keväällä 2024 keskustellaan yhdessä turvallisuudesta ja luottamuksesta. Tavoitteena on ymmärtää paremmin Suomessa asuvien ihmisten erilaisia kokemuksia turvattomuudesta ja turvallisuudesta sekä luottamuksen merkityksestä yhteiskunnassa.

Osallistujien keinoja hyviin kohtaamisiin ja yhteisöjen rakentamiseen

Arjessa

- Tervehditään reippaasti, hymyillään ja ryhdytään juttusille
- Annetaan ujomille aikaa tutustumiseen
- Pidetään yhteyttä lähipiiriin ihmisiin ja mennään yllätysvierailuille
- Käydään kylässä tutun vanhuksen luona ja sovitaan yhteistä tekemistä lähipiiriin nuoren kanssa
- Luovutaan yksin pärjäämisen eetoksesta
- Uskalletaan pyytää ja antaa apua

Asuinalueilla

- Ollaan avoimia naapureiden kanssa
- Keskustellaan yhdessä alueen asioista ja järjestetään kaupunginosatapahtumia
- Hoidetaan yhteistä ympäristöä
- Järjestetään kotikadun pikkujoulut tai muita juhlia
- Rakennetaan yhteisöä koulun ja luokkien ympärille
- Kasvatetaan lapsia ja nuoria osallisuuteen

Yhteisöissä

- Pidetään yhteisössä kynnyks matalana ja katto korkeana
- Pidetään silmät auki ja kutsutaan ihmisiä mukaan
- Huomioidaan saavutettavuus ja edetään "heikoimman ehdoilla"
- Huomataan, jos joku ei tule paikalle
- Hyväksytään erilaisuus
- Tutustutaan erilaisiin ihmisiin, myös kuilujen yli

- Luodaan yhteisiä olohuoneita ja kohtaamispaikkoja
- Luodaan turvallisempia tiloja
- Osallistutaan vapaaehtoistoimintaan ja mahdollistetaan "pop-up -vapaaehtoisuus"
- Ylläpidetään ja uudistetaan perinteitä
- Kehitetään yhteisöosaamista
- Vaikutetaan yhdessä

Palveluissa

- Toimitaan tietoisella tavalla yhteisöllisesti
- Kehitetään palvelurakenteita ja -polkuja
- Kuljetaan pitkäjänteisesti rinnalla elämän kulussa
- Kehitetään yhteisöllistä asumista ja sen tukimuotoja
- Aloitetaan "Miten sinä voit" -tarkastukset

Ammattilaisina

- Luovutaan yksilökeskeisestä tietämisestä
- Asetutaan keskusteluun ja opitaan yhdessä
- Uskalletaan olla inhimillisiä ja virheitä tekeviä
- Pyydetään apua ja autetaan pyytäjää
- Palkitaan tiimejä yksilöiden sijaan
- Johdetaan työpaikkaa yhteisönä

Kirjoittajat

Julkaisun kirjoittajat KTT **Elina Henttonen** (Valtaamo Oy), **Janne Kareinen** (Aretai Oy/DialogiAkademia) ja TT, FM **Kai Alhanen** (Aretai Oy/DialogiAkademia) ovat kokeneita dialogin ammattilaisia, joilla on monipuolinen kokemus laadullisesta analyysistä sekä dialogien fasilitoinnista, dialogisen kokemustiedon hyödyntämisestä, dialogiosaamisen kouluttamisesta ja dialogimenetelmien kehittämisestä Suomessa ja kansainvälisesti.

**KANSALLISET
DIALOGIT**